

Dos molletans al front.

Escrits de guerra de Francesc Ollé i de Pere Mayolas

Oriol López Mayolas i Montserrat Mas*

Resum

Dos molletans al front ens situa en els anys 30 de dos joves de Mollet del Vallès que van anar a combatre a la Guerra Civil amb uns ideals de llibertat i de defensa de la República. En Francesc Ollé, anarquista, passarà per presons i morirà a l'exili. En Pere Mayolas és empresonat primer pels mateixos republicans i després pels franquistes. Tots dos viuen moments de màxima tensió vital que deixen per escrit des del front. Un fent un diari durant deu mesos des de les presons franquistes; l'altre mitjançant cartes enviades als seus familiars i amics. Es tracta de dos testimonis que ens expliquen de viva veu uns fets que ens provoquen emocions molt diverses, des de la ràbia i la incomprensió fins a l'esperança per a la pau.

Paraules clau: Memorialisme, Guerra civil, Mollet del Vallès, Jarama, Belchite, exili, presons, camps de concentració, franquisme

El per què d'aquest article

“Si me matan moriré pensando en ti. Son momentos de serenidad. Adiós, amada mía”

Francesc Ollé. 10 de març de 1938

“Sentíem els batecs del cor, els polsos treballaven ràpid, les narius obertes respirant fort. Esperàvem sentir l'es-

petec dels fusells d'un moment a l'altre: sabíem, encara que no ho vèiem, que estaven encarats a nosaltres”.

Pere Mayolas. 11 de febrer de 1938

A vegades, en un calaix de casa hi podem trobar petites joies. És així com en un pis de Tolosa de Llenguadoc (Occitània) i en una casa de la Pobla de Claramunt (l'Anoia) hi havia desats els escrits que donen raó a aquest article. La Guerra Civil (1936-1939) arribava després d'esperances de llibertat i de drets civils, però els vençuts van rebre un càstig d'una manera rotundíssima: amb la mort, la presó, l'exili, o el silenci.

És en aquells anys 30 que dos joves molletans, con tant altres, van anar a lluitar per uns ideals o després van ser cridats al front: en Francesc Ollé Riqué marxa el juliol de 1936 amb la columna Durruti i en Pere Mayolas Borrell és cridat al front el 1937. El 1939 esberla tota possibilitat de retornar a fer una vida normal a aquests joves, així com a tota una societat, després d'una guerra i essent-ne a més els vençuts.

Ara, ja morts els dos protagonistes d'aquest article, una neboda d'en Francesc Ollé i un nebot-nét d'en Pere Mayolas s'han vist amb l'obligació moral de fer públic allò que van escriure, d'analitzar el per què ho van voler deixar per escrit, i també, en darrera instància, de fer conèixer a qui li interressi aquestes lletres plenes de patiment i de sentiment sincer.

* Oriol López Mayolas treballa en el món de la comunicació i les assegurances i ha estudiat Filologia Catalana. olmayolas@gmail.com. Montse Mas Ollé és esteticista.

Durant molts anys, el diari de guerra i d'empresonament de Francesc Ollé va restar oblidat: primer amagat a Mollet, i després en un calaix de l'exili a Tolosa (el protagonista hi moriria sense mai retornar a terres molletanes). Com és habitual entre els exiliats, Ollé parlava poc a la família dels seus ideals republicans i de la guerra que va viure. Els seus fills en sabien ben poc de la joventut del seu pare, però somriuen quan recorden Ollé renegant cada cop que la ràdio o la televisió francesa parlava de l'Espanya franquista o del dictador. La família molletana de Francesc Ollé, sabent de l'existència d'aquest diari, en va demanar una còpia; i va ser el seu fill Gerard qui l'ha recuperat i l'ha transcrit sense poder evitar llargues estones de llàgrimes als ulls.

El cas de Pere Mayolas és diferent. Passada la guerra i els camps de concentració retorna a Mollet, es casa, fa el servei militar i acaba trobant feina primer a Madrid i més tard a la comarca de l'Anoia. Allà viu amb la seva dona i els seus fills, a la Pobla de Claramunt. I és un cop jubilat que recupera les cartes escrites des del front de Madrid adreçades a la seva promesa i a la seva família. Les treballa, els dóna forma i també en fa una mena d'introducció a la manera de pròleg, se suposa que amb la voluntat —a vegades amagada en tothom qui escriu— que un dia veiessin la llum. Qui va conèixer en Pere Mayolas segur que recorda una d'aquelles personalitats que només els anys trenta van poder forjar: de conviccions valentes, petits humanistes —molts cops autodidactes— que coneixien moltes coses i que sabien transmetre-les.

Ara que un d'ells faria els 100 anys —Ollé era de l'any 1914 i Mayolas del 1917— els autors d'aquest article veiem una oportunitat per retre homenatge a aquests dos personatges que van viure moments intensos i que van tenir la

gosadia de deixar-ho per escrit. També de recordar les seves dues famílies, que van veure canviar el seu rumb natural per aquells fets: al Gerard —el fill d'en Francesc— i a l'Eulàlia i a en Joan —fills d'en Pere—. I també a tants molletans i catalans que van lluitar per uns ideals i que van perdre o van guanyar, però que van protagonitzar aquella guerra que tant ens ha marcat com a societat. Per no perdre la memòria hem volgut recuperar i analitzar aquest escrits. I és per això que, per ser llegits de manera íntegra, han estat penjats a la xarxa per poder ser consultats: www.aramollet.cat/dos-molletans-al-front

El memorialisme de la Guerra Civil

La Guerra Civil que va viure el nostre país entre 1936 i 1939 és un dels esdeveniments històrics més importants del segle XX. Va ser ben poc abans de la II Guerra Mundial, hi van venir brigadistes plens d'ideals de diversos indrets del món, i a sobre de la taula hi havia en joc una República que havia trigat massa anys a arribar i a fer justícia de moltes situacions, ja fos al camp, a les indústries, a les escoles, a la sanitat, etc. Manta vegades s'ha afirmat que la Guerra Civil espanyola va ser la darrera guerra on els ideals eren presents al camp de batalla. I això ha impregnat d'una brillant aureola tot el que hi té a veure.

El cinema, les novel·les i la literatura en tota la seva extensió han servit per plasmar una idea de què va passar al front i a la rereguarda. I ens ha emmarcat una visió d'allò que va succeir, sense que sigui l'àmbit d'aquest article fer-ne cap anàlisi. Però també la Guerra Civil ens ha deixat un nombre molt considerable d'escrits en forma de memòries, de cartes, de reculls, de poesia o de teatre. I és d'això del que ens fem càrrec en aquest article.

Els textos que analitzem estan escrits, en la major part, mentre succeïen

els fets. El diari de gairebé un any de durada de Francesc Ollé es va confegint dia rere dia, amb poques línies, un cop el combatent ha estat fet pres pels franquistes. I fa la sensació que aquest diari no va ser retocat. En canvi, les cartes de Pere Mayolas, tot i ser escrites en el moment que succeïen els fets, són molt més extenses i està ben clar que retocades posteriorment. L'estil, la visió de com s'explica, tot i mantenir la viveza de la carta, han passat ja pel sedàs del temps i la memòria.

Francesc Ollé, de la il·lusió anarquista cap a l'exili

En Francesc Ollé i Riqué neix al carrer Berenguer III, número 58. Ho fa en primavera, concretament el 8 de maig de l'any 1914 a Mollet del Vallès. Fill d'en Pere Ollé i Bellsolà i de Maria

Figura 1. Francesc Ollé, en una fotografia d'estudi (1936), vestit de milícia

Riqué i Catafau; els seus germans van ser en Jacint -mort als quatre mesos- la Rosa i l'Antoni.

Lampista de professió, persona compromesa amb el seu poble, el seu entorn i el temps convuls que li va tocar viure, va entrar en el món polític ja de molt jove. Mai va tenir un càrrec important o destacat, però com a militant de base va viure molt de prop el temps d'una gran efervescència social i política, com va ser el pronunciament de la II República.

Militant de les Joventuts Llibertàries, d'idees anarquistes, militant de la CNT, va ser conjuntament amb d'altres joves de Mollet dels primers milicians voluntaris que van sortir de Barcelona. Uns mesos després, el 26 de març de 1937 i aprofitant un permís, es casa amb Maria Bagès, la seva promesa. L'alegria d'aquell moment, enmig de tant dolor, se celebrà al pati del darrere de la seva casa natal, al carrer de Berenguer III.

En paraules textuales del seu germà Toni, van fer un "gran refrigeri". Uns dies a València donen per acabada la petita treva d'aquells dies convulsos; marxa una altra vegada al front i ja no sabem res més fins l'aparició del diari que escriu dirigit a la seva dona. El diari comença el 9 de març de 1938 i acaba sobtadament el 17 de gener de 1939, just uns dies abans d'acabar la guerra. Passada l'etapa bèl·lica, i ja lliure després de mesos empresonat, intenta retornar a Mollet, però a causa d'una denúncia que pesava sobre ell i el consell d'una persona de gran prestigi i estima a Mollet, el doctor Tiffon, es recomana a la família que fóra millor que no tornés a Mollet massa de pressa.

Passa un temps amagat a Burriana, poble natal de la segona dona del seu pare, la Maria Seprià. Allà aixeca alguna sospita i passa a Vilafranca del Penedès, protegit aquesta vegada per parents de la seva esposa. S'està a Barcelona, a la zona vella, on d'amagat rep l'ajuda dels parents de Mollet, que van a portar-li

menjar¹. Finalment, li poden falsificar un salconduit amb una rocambolesca història on es veu molt clar que no hi ha res que espavili més l'ésser humà que la necessitat i l'instint de supervivència. El cas és que una germana de la seva dona es deia Paquita. Van transformar el nom de Paquita, els cognoms de la dona i, amb aquell paper, va poder arribar fins a Figueres i d'allà cap a França. Un cop passada la frontera, com milers de catalans, la més miserable de les acollides, a la platja d'Argelers sense el més mínim dret com a persona. D'allà, passa a Perpinyà; la seva dona intenta passar muntanya a través per poder trobar-se amb ell tres vegades. La primera és portada a la presó de Figueres, on s'està arrestada per més d'un mes; la segona, la tornen sense fer-la presa i a la tercera es pot trobar amb ell a Perpinyà.

22

És ja a l'exili de Perpinyà que neixen els seus dos fills, en Gerard i l'Henri. Al cap d'uns anys se'n van a Tolosa de Llenguadoc on van refent la seva vida com poden, lluny dels seus, lluny del seu poble, lluny de tot i de tots. Francesc Ollé mai va poder tornar a trepitjar el seu poble, Mollet, ni la seva estimada terra, Catalunya. Una persona del poble, molt coneguda i d'idees totalment contràries a les d'ell, no va deixar retirar mai, ni tan sols a punt d'acabar la dictadura, l'ordre de cerca i captura que pesava sobre ell. Així fou com en Francesc mai va poder tornar, ni tan sols per visitar els seus familiars. Fins aquí podem entendre el que va ser la guerra entre germans, entre conciutadans, entre veïns. L'odi i la intolerància van perviure per molts i molts anys.

La fatalitat va tornar a quedar pa-

lesa quan la matinada del 17 de maig de 1971 va sortir, com cada matí, de casa seva per anar a treballar i un cotxe se li va tirar al damunt; ell conduïa una motocicleta i tenia 57 anys. Tres anys més tard, i pràcticament en les mateixes circumstàncies, va morir el seu fill Henri quan conduïa la mateixa moto que havia volgut arreglar i conduir en record del seu pare. L'Henri va morir a l'edat de 24 anys. L'esposa d'en Francesc, la Maria Bagès, sí que va poder tornar molts anys després al seu Mollet. Tenia molta por de l'enyoament, tenia por de trobar aquell Mollet que ella va deixar, però, com va dir als seus familiars, pràcticament no va reconèixer res; amb la qual cosa, la vinguda a Mollet se li va fer un pèl més tranquil·la.

La Maria va morir als 75 anys, a Tolosa, el 23 de desembre de 1991.

Figura 2. A l'exili francès cap el 1950. D'esquerra a dreta: Francesc Ollé, el seu fill Gerard, la seva dona Maria Bagès i el seu fill petit Henri

¹ Rosa Ollé (1920-2012), germana de Francesc, explicava als autors com estant Ollé al barri vell de Barcelona ella mateixa, durant l'any 1939, li portava roba i menjar. Agafava el tren des de Mollet fins a Barcelona, però abans se n'anava cap a un altre poble per despistar davant de la possibilitat de ser vigilada.

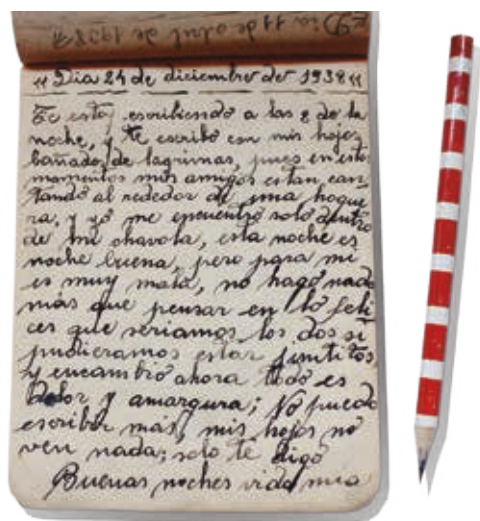

Figura 3. Llibreta on va escriure el diari de guerra en Francesc Ollé (24 de desembre de 1938)

Diari d'un vençut a les presons franquistes

El diari de Francesc Ollé i Riqué, que s'allarga durant deu mesos entre 1938 i 1939, va ser escrit en castellà. En la pràctica totalitat del temps mentre escrivia aquest diari era presoner de les tropes franquistes i pensem que la por a què li trobessin els escrits en català i el poguessin represaliar més encara és la principal causa de la renúncia a la llengua materna. No hem cregut oportú traduir les seves memòries, perquè perdrien autenticitat.

El diari comença el 9 de març de 1938 i acaba el 17 de gener de 1939. Ollé escriu en una petita llibreta, on de manera curta hi ha una ressenya d'allò que li ha passat durant el dia. El primer dia s'endevina que la situació és greu, ja que explica a la seva dona que les tropes franquistes són molt a prop de les trinxeres d'Azuara i que han hagut de resistir tot el dia el foc dels canons i de l'aviació. Intueix que això anirà per llarg i que en ser totalment impossible l'enviament de cartes, comença a escriure unes línies a la seva llibreta.

Els fan presoners. D'Azuara al camp de Belchite (Saragossa), el fan pres primer a Villar de los Navarros i més tard a Daroca. D'allà passa a Deusto (Bilbao) i, més endavant, i ja fent treballs forçats, amb l'avenç de les tropes nacionals passa per Saragossa, Casp, Mequinensa, Fraga, Lleida, Balaguer i Agramunt. A la zona de l'Ebre sobreviu obligat a fer treballs forçats (sobretot fent carreteres i ponts) durant els mesos que es disputa la batalla de l'Ebre, la més crucial i determinant per a la posterior caiguda de Catalunya i el final de la guerra. Les memòries es trenquen sobtadament el 17 de gener de 1939, pocs dies abans de l'entrada de les tropes franquistes a Mollet i quan ell està encara pres en terres lleidatanes. Suposem que és en els dies immediatament posteriors que pot escapar i s'amaga, per finalment poder marxar a l'exili.

Francesc Ollé, com ja hem comentat anteriorment, marxa de voluntari a la guerra el mateix juliol de 1936² juntament amb altres companys de Mollet. És amb la columna Durruti que va al front d'Aragó, on s'hi està fins al final de la guerra a diferents indrets. Al petit pròleg previ al diari ens diu que escrivia cartes, però que decideix fer un diari que guardi ell mateix i que algun dia llegeix a la seva estimada esposa. I així ho fa, en una petita llibreta que ha arribat fins als nostres dies. Escriu un total de 121 entrades diferents en aquests 10 mesos, o sigui, amb una mitjana de cada dos dies i mig. Recordem que és durant un permís que té mesos abans, el mateix 1937, que es casa amb Maria Bagès pel civil (en un local de la CNT) a Mollet. El diari va dirigit a ella, a la seva dona, i és escrit en primera persona.

Ollé lluita a la batalla de Belchite, ciutat tristament famosa pels canvis de mans entre els exèrcits feixista i el republicà i on es calcula que hi moriren

² SUÁREZ, M.A. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 165 (Vicenç Plantada: 4). Marxen 25 voluntaris de Mollet el dia 24 de juliol de 1936.

més de 5.000 persones. Des de finals de 1937 hi ha batalla, i les escaramusques entre els exèrcits s'allarguen fins que el 10 de març de 1938 la ciutat de Belchite cau finalment a mans dels Nacionals. I és just el 9 de març, un dia abans, quan els seus estan perdent, que Ollé comença a escriure el diari. Fins al moment havia pogut enviar les cartes a casa seva, però de segur que el fet de ser envoltats per l'enemic fa que li sigui impossible que surtin cap a Catalunya.

Ja l'11 de març narra que les tropes nacionals l'han fet presoner. Els propers dies la narració pren una deriva de desesperació: fet presoner i estant dies sense menjar, tancat en una església, tot fa pensar que no se'n sortirà. I això es desprèn de la seva escriptura: "Te escribo con el corazón lleno de dolor. Pues, en estos momentos me encuentro entre los Nacionales. ¡I quién sabe el día que podré volver a verte! A la diez de la mañana, no pudiendo más combatir, nos hemos entregado a las fuerzas de Franco en el pueblo de Moneva (...). Somos más de 100 en la Iglesia de este pueblo".

Un cop fet presoner, l'idealisme d'Ollé passa a un segon pla. Explica com viu durant aquests llargs mesos fet presoner, i un dels temes més recurrents és el gran amor que sent per la seva dona. Dia rere dia li diu que l'adora, que sols viu per a ella, que frisa per tornar-la a veure i poder-la abraçar (recorda quan en un permís es troba amb ella a Maella), i diu que sense aquest record i aquesta il·lusió faria un disbarat. Fins i tot el 16 de desembre de 1938 fa el següent comentari: "Si no fuera por tí, ya habría hecho una barbaridad, pero tú sales a mi pensamiento y me detienes". Dia rere dia li diu

que l'estima. I és aquesta estima el que li fa aguantar el captiveri.

Un altre tema recurrent és el record del seu poble, de Mollet, les passejades per la Rambla dels diumenges quan eren junts i feliços, els seus companys anarquistes, l'alegria de retrobar-se amb algú conegut (companys de Santa Perpètua, de Martorelles o de Mollet). La trobada amb Vicenç Maynou³ –també com ell membre destacat de la CNT local– el 4 de gener de 1939, es descriu com una gran alegria en retrobar-se per uns minuts a Camarasa. "Hoy he tenido una gran sorpresa. Pues esta mañana a las 11 me he encontrado delante de Vicente Maynou, o sea el marido de Carmeta Mauri. No puedes afigurarte la impresión que me ha hecho. Nos hemos abrazado y se lo han llevado hacia el Estado Mayor y no lo he podido ver más".

Però d'aquests records de Mollet, el més impressionant és un somni que ell relata a la Maria fil per randa, anunciant que és molt colpidor. El somni s'explica el 20 de juny de 1938, quan somia que la guerra ha acabat, el porten cap a Barcelona i ell immediatament cerca un tren que el dugui a Mollet. Diu que baixa a l'estació de França i enfila pel carrer Berenguer III, on va néixer i hi va viure molts anys: però no coneix res d'aquest carrer, era com si fes molta pujada. Arriba a casa i hi retroba la família i la seva dona, i finalment per defensar la seva dona acaba matant al seu pare. És un somni que ens revela en quin estat de desesperació viu el presoner Francesc Ollé.

Una altra menció a Mollet és del 20 d'abril de 1938, estant a la Universitat de Deusto. Parla que és un edifici mag-

³ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàgs. 98, 138, 276 i 287. (Vicenç Plantada: 4). Vicenç Maynou Camps, destacat membre de la CNT molletana, empresonat pels Fets d'Octubre de 1934, membre també del comitè revolucionari de l'empresa Sedes Ros Campaña el 1936. El 1939 acusat de tenir càrrecs a l'Ajuntament el condemnen a 12 anys de presó a Barcelona. El seu germà Josep Maynou Camps va ser afusellat al Camp de la Bota el 16 de juny de 1939.

nífic, de cinc plantes i tan gran com la fàbrica Ros i Campanà, més coneguda per Can Mulà a Mollet.

El tracte que reben els presoners també es descriu amb cruesa al diari. Dies sense menjar, fent-los treballar inhumanament i un intent sempre d'assimilar-los i de canviar el pensament lliure d'aquells republicans. En una data tan assenyalada com la del 14 d'abril de 1938 ens relata: "Hoy cumple el 7º aniversario de la proclamación de la República, y en este mismo día, aquí, en la España Nacional, es jueves santo. Hemos pasado todo el día en la Iglesia. El señor cura nos ha hecho una conferencia. Ha sido un día de luto, con rabia en el corazón".

O el 16 d'abril: "Esta mañana a las 10 ha resucitado Nuestro Señor Jesús Cristo y hemos oído muchos tiros de cañón. Y por la tarde, todos formados en el patio, hemos oído los himnos nacionales siguientes: El nacional, Oriamendi, Legionario y Falange. Mientras tocaban los himnos mis ojos se bañaban de lágrimas amargas".

Els estats d'ànim d'en Francesc evolucionen, a mesura que avança el diari, de la serenor a la por, del dolor a la desesperació, passant per l'esperança d'un acabament ràpid d'aquella guerra inhumana i, tot seguit, cap a uns sentiments que tan sols els humans portats fins a un estat límit poden sentir. El record de la seva anterior vida a Mollet, i per sobre de tot, el record de la seva esposa, traspuen en la narració. Llegint el diari queda clar que l'escriptura li va bé per poder expressar allò que sent en uns moments de tanta incertesa vital.

El primer sentiment un cop fet presoner, el dijous 10 de març de 1938, és de serenor; escriu a la seva dona: "Si me matan, moriré pensando en tí, son momentos de serenidad; adiós amada mía".

A més del dolor que es desprèn en molts dies del diari, un altre sen-

Figura 4. Fotografia de combatents molletans al front d'Aragó (1936-1937. Aguantant la bandera on diu Mollet, amb la mà alçada, Francesc Ollé

timent que apareix és el de desesperació. Per exemple, la nit de Nadal, el 24 de desembre de 1938: "Estoy escribiendo con lágrimas en los ojos, en estos momentos mis amigos están cantando alrededor de una hoguera y yo me encuentro solo dentro de mi cabaña, esta noche es Noche Buena, pero para mí es una noche terrible. Todo es dolor y amargura, no puedo escribir más, mis ojos no ven nada, buenas noches vida mía".

En Francesc explica diverses vegades que intenta —sempre sense obtenir resposta— escriure als seus cosins de França. Segurament ja tement-se que no podria retornar a Mollet, i amb la intenció que el reclamessin algun dia per poder marxar cap al país veí.

Però també hi ha tocs d'esperança. El 7 de gener de 1939 diu: "Hemos salido de Camarasa y estamos ya en Cubellas, poco a poco me parece que llegaremos a Mollet, que es lo que

espero de todo corazón, tu esposo, Francesc". Però Francesc Ollé mai més retorna al seu poble, ja que les noves autoritats molletanes no li van permetre mai. Passa mesos en camps de concentració⁴, després amagat i malvivint, un cop escapa del captiveri, per finalment passar cap a França⁵, on mor sense veure mai més el seu carrer Berenguer, ni els seus amics ni aquell Mollet que va intentar canviar durant els anys trenta. A l'exili, tal com fa al relat del diari, quan sentia parlar de Franco i dels feixistes que van esmicolar el seu anhel de llibertat, se li humitejaven els ulls, igual que al recordar el seu poble i el seu país. En un primer moment aquesta llibreta amb el diari d'en Francesc Ollé va romandre amagada a Mollet sota la protecció de la seva germana Rosa, qui anys més tard i un cop mort en Francesc la retorna a la Maria. En Francesc, des de Tolosa, d'aquest diari en comptades ocasions en va parlar. Avui és un acte de desgreuge i de justícia fer-lo públic.

Pere Mayolas, un jove cridat a fer la guerra

Pere Mayolas i Borrell neix a Mollet del Vallès el 21 de novembre de 1917. Els seus pares eren de Mollet: en Jaume Mayolas Grabulosa i la l'Eulàlia (Laieta) Borrell Arimany, de can Teixidor. Era el mitjà de tres germans: el 1915 havia nascut l'Andreu (que treballà tota la vida a la Pelleria, després de l'experiència del front d'Aragó i més tard a la batalla de l'Ebre, de ser ferit i haver de fugir a l'exili per un temps), i el 1921 l'Antoni, el petit de la casa. Neixen i viuen sempre en una casa encara dem-

peus al carrer de Gaietà Ventalló, número 27, amb sortida també pel darrere al carrer de Portugal (carrer dels Fems).

En Pere estudia als Col·legis Nous i, més tard, com els seus germans, a l'Acadèmia Ninou. Ell mateix explica que la seva infància havia estat la d'un nen feliç, en aquell Mollet dels anys vint on la pagesia i la indústria del tèxtil eren les principals fonts de subsistència per a tantes famílies. En Pere va ser un dels infants que van ser educats amb la República, amb uns valors que li servirien per a tota la vida. Jove de fermes conviccions culturals i amb grans ganes d'aprendre, gran conversador, va ser tota la seva vida un autodidacte en moltes coses, com tants d'altres que als anys trenta estaven en plena etapa de formació. De ben jove freqüenta el Tabaran i altres espais, i forma part de les juntes del Foment de la Sardana, entitat fundada el 1926 i que es dedica al sardanisme i la cultura, edita el butlletí *Nostra veu*, i té cura d'una biblioteca al poble. Pere Mayolas és un dels joves de la junta —encapçalada per personatges molt importants de la cultura i la política progressista del moment com Joan Ambrós Lloreda— i s'encarrega de la biblioteca⁶. És d'aquesta biblioteca que uns dies abans de finir la guerra, el gener de 1939, i prenent llibres abans que entressin les tropes nacionals, la seva promesa n'amaga alguns en català a casa seva de la Biblioteca A tot vent, que encara la família conserva amb el segell de l'entitat molletana.

En Pere comença treballant en el món del tèxtil i fent de barber. Quan

⁴ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 295 (Vicenç Plantada: 4). Consta l'estada, el 22-7-1939, al camp de concentració de Cassoe. L'Ajuntament de Mollet va elaborar un informe sobre ell però no un aval per poder sortir en llibertat.

⁵ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 246 (Vicenç Plantada: 4). A la llista d'exiliats se cita a Francesc Ollé.

⁶ CORBALÁN, J i GARCIA-MORENO, C. *Joan Ambrós Lloreda. Per Catalunya i la llibertat*: Centre d'Estudis Molletans, 2002, pàg. 47 (Vicenç Plantada: 7). Mayolas és citat com a membre de la junta de l'entitat de ben jove, possiblement amb 15-17 anys.

esclata la guerra té 19 anys, i el setembre de 1937 parteix, amb altres molletans, cap al front del Jarama, a Madrid. Té asma i bronquitis i és per això que els seus amics i familiars comenten que "En Mayolas no tornarà perquè si no el mata una bala al Jarama el matarà la bronquitis"⁷. Per sort, el destí de la Meseta és d'un clima sec i no comporta gaires problemes. Allà s'hi està dos anys, etapa en la qual redacta alguns dels textos que analitza aquest article. Al front, Mayolas s'enfronta a les dinàmiques de la guerra amb la força del seu caràcter, hi veu morir companys seus i no entén, des de la seva concepció de la llibertat, la intransigència i ineficàcia d'algunes maneres de l'exèrcit. I se'n rebel·la, cosa que li comporta alguns problemes.

Acabada la guerra és fet presoner i tot seguit és portat al camp de concentració d'Alcazar de San Juan⁸, on roman durant uns quants mesos. El fet d'haver fet d'escolà a l'església de Mollet i de no tenir delictes de sang fa que la família pugui reunir avals per demanar-ne el retorn. Ell mateix explicava que quan retorna a Mollet arriba de Barcelona amb un carro al qual havia pogut enfil·lar-se, i la casualitat vol que als Quatre Cantons, un cop ja a terra ferma, es trobés de cara amb el seu pare, que no el va reconèixer després dels anys de guerra i de captiveri.

Quan marxa al front ja estava promès amb la Teresa Ventura i Casademunt (de ca la Maria Llarga), amb qui es casa el 19 de setembre de 1943 durant la Festa Major, un cop retornat del servei militar a la Corunya on s'està durant dos anys (marxa al servei un 6 de setembre de 1941). Aviat, però,

Figura 5. Teresa Ventura i Pere Mayolas en un carrer de Mollet, a principis de la dècada dels 40

a causa del clima humit de Mollet, se li recomana que vagi a viure a un indret més sec i un amic de Madrid el recomana per a una feina. Allà s'està amb la família, durant uns anys. Té dos fills, l'Eulàlia (li posa el nom de la seva mare), nascuda el 1945 i en Joan (1951). Volta i treballa per Badajoz, Granada, i de nou a Catalunya, primer a Sant Vicenç de Castellet i finalment a la Pobla de Claramunt, on es queda a viure definitivament. Les feines sempre tenen a veure amb el que va aprendre de jove a Mollet, el tèxtil.

⁷ Explicat pel seu fill, Joan Mayolas Ventura.

⁸ GONZÁLEZ MADRID, DAMIÁN. *Violència y Guerra Civil en la comarca de Alcázar de San Juan (1936-1943)*, Patronato Municipal de Cultura de Alcázar de San Juan, 2007. Camp de concentració a la província de Ciudad Real. A finals de 1939 hi consten 7.042 presoners republicans fent treballs forçats. Molts d'ells hi moririen. Pere Mayolas explicava com treballant morien companys perquè ja no aguantaven més aquella situació extrema.

Mayolas retorna al Jarama de més gran, hi fa caminades i visita la zona amb el seu fill. Un cop jubilat, en Pere no oblida Mollet i cada dimarts de mercat s'acosta al seu poble natal per visitar la família i els amics i esmorzar a la Xurrerria Coll. Però és a la Pobla on arren els seus fills i hi tenen néts. Allà mor Pere Mayolas el 12 de juliol del 2000, a l'edat de 82 anys, una nit tranquil·la assegut al seu balancí després de fumar una pipa. La seva esposa moria mesos després.

Les cartes d'un molletà des del front del Jarama

Els textos que hem recuperat de Pere Mayolas són un altre valuós testimoni de la generació de molletans que van lluitar a la Guerra Civil. Mayolas va ser mobilitzat amb la lleva del 38°, que s'incorpora al front el 18 de setembre de 1937, amb nois de 19 i 20 anys. Van ser 54 joves. Sembla que una bona part d'aquests van anar cap al front del Jarama, a Madrid, on es lliura una de

les batalles decisives per al futur de la guerra: la pèrdua final de la batalla és el que fa que la comunicació entre Madrid i València quedi tallada i que el govern de la República acabi marxant de la capital, primer cap a València, després cap a Barcelona, per finalment anar a Figueres i passar cap a l'exili.

Pere Mayolas marxa juntament amb d'altres molletans que són també protagonistes als seus escrits: Josep Plantada, Joan Bonvilà, Vicenç Colomer, Anton Parera, en Serrano de Can Calet, en Llavina, en Bru, en Gassó i en Martínez.

Es tracta d'uns textos que són pur memorialisme: alguns dels escrits van ser retocats i reescrits posteriorment. Dels tres textos que ens deixa, un porta per títol *Una mena de pròleg* i està datat del dia 29 de maig de 1989, quan Mayolas ja tenia 72 anys. Clara és la voluntat de llegar (tot està passat a màquina d'escriure) les cartes que va escriure des del front de Madrid. Són cartes escrites en català, i ja al pròleg ens diu que "El que aquí deixo escrit, sense cap mena

de pretensió, és solsament una munió de fets ocorreguts i viscuts fa molts anys", i que gairebé subtitula amb aquesta afirmació: "Records a pedaçs i peripècies d'uns aprenents de soldat, que per força els feren anar a la Guerra Civil". Continua citant algunes frases i alguns autors, com Martin Luther King, Ramon i Cajal o Jaume Balmes.

En aquest pròleg també parla de política: "Quan un govern que ha nascut d'una victòria popular no sap imposar-se a les classes privilegiades i desapareix el respecte que aquestes han de donar a la legalitat democràtica, l'autode-

Figura 6. Foto de família, mitjans 60, a la pl. Espanya de Barcelona. D'esquerra a dreta: Joan Mayolas (fill), Teresa Ventura (dona), Eulàlia Mayolas (filla), Andreu Mayolas (germà gran) i Pere Mayolas.

⁹ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 167 (Vicenç Plantada: 4).

fensa popular es converteix en un dret o, més ben dit i clar, en una necessitat. I a l'arribar en aquest punt es cau inevitablement en una guerra civil".

Recorda el Mollet que ell va viure poc abans de la República, quan encara anava al col·legi, per tant, amb 13-14 anys, i feia d'aprenent de barber i la feia petar amb els treballadors de la Pelleria: "Quasi tots eren d'esquerres. Es parlava molt de Francesc Macià, l'Avi". També narra com va viure el 14 d'abril de 1931: amb 14 anys era a l'Acadèmia Ninou quan uns homes hi van anar i van dir que era festa perquè s'havia proclamat la República "el mestre Emili (Ninou) va quedar més blanc que la paret i nosaltres fent xerinxola tot donant visques a la República (...) Molts anàrem a la plaça de l'Ajuntament podent contemplar com onejaven dues banderes —la catalana i la tricolor de la República—. Crec i segur estic encara avui en dia que a xics i grans se'ns humitejaven els ulls de cofois que estàvem". Explica tot seguit com apareguren partits i sindicats, com companys seus d'escola anaren a escoles racionalistes o laïques, o com es començava a ensenyar el català a l'escola.

Però com s'ho va fer Pere Mayolas per escriure aquestes dues llargues cartes que analitzem a continuació? "Gràcies al meu cosí Vicenç Colomer¹⁰, i a d'altres amics que passaven per allà prop del campament del Pelotón de castigo on hi estava pres (...) donant-los els escrits que havia fet d'aïtal manera que ells ho depositaven a la bústia de correus d'Arganda. Així no em passaven per la censura de la meua brigada (la 110 Brigada Mixta, base la C.C. núm. 3 del front del Jarama)". Els escrits eren fets des de les trinxeres i van arribar a Mollet, on hi havia la

seva promesa Teresa, juntament amb la seva mare, que "varen amagar aquestes cartes i escrits junt amb uns quants llibres en català de la col·lecció *A tot vent*. Van fer un clot a terra dins d'un cobert enterrant-hi la capsa per guardar els llibres i escrits; així que van entrar els alliberadors ("los nacionales") a Mollet, crec que un divendres dia 27 de gener de 1939 no les hagueren trobat. Perquè anaven per les cases tot fent escorcolls. Si trobaven quelcom que fes ferum de català (separatista) o bé republicà (roig) ho feien desaparèixer com també algunes persones". També ens diu que de les cartes que va enviar a casa seva la majoria les va cremar la seva mare per por que les trobessin.

El front del Jarama va ser el destí de Pere Mayolas. Ja el febrer de 1937 s'inicien les batalles al sud-est de Madrid amb l'objectiu estratègic dels feixistes d'aïllar Madrid i València. Es tracta de la primera gran batalla amb infanteria, tancs i aviació, que es descriu també a les cartes. Mayolas està enquadrat des del setembre de 1937 al quart batalló d'Arganda. Finalment, el desembre de 1937, s'enquadra a les trinxeres de la 110 Brigada Mixta fent treballs forçosos.

Les dues cartes que analitzem en aquest article són escrites totes dues des d'Arganda del Rey, la primera l'11 de febrer de 1938 i dirigida a Teresa Ventura (que fou després la seva dona) i la segona datada el 18 de febrer de 1938 i dirigida a la seva família. Tots dos textos es complementen, ja que se'ns narra amb pocs dies de diferència el que li passa al front, i més concretament a l'escamot de càstig (del mateix bàndol republicà) on ha estat confinat.

A la primera diu que fins ara havia escrit en castellà perquè li obligaven des de la censura del front i ens diu que

¹⁰ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 296 (Vicenç Plantada: 4). Tenim notícia que Vicenç Colomer va estar al camp de concentració de Lleida amb data 13 de juliol de 1939. Va tenir informe de l'Ajuntament de Mollet però no l'aval.

narrarà “tota aquesta mena de galimaties que estic visquent junt amb un grup de catalans més”.

Tot s'inicia el 21 de desembre de 1937. Mayolas fa de barber al 4t Batalló quan demana permís per anar a visitar els companys del seu poble que són enquadrats en un altre batalló. S'hi afegeixen els companys de Mollet Anton Parera i en Serrano de can Calet. Quan arriben al lloc on han de trobar els seus amics, tot es capgira: no hi són i els diuen que hi ha hagut un català de Castellterçol que s'ha passat al bàndol feixista i que tots els catalans del batalló estan detinguts. Ells també són detinguts i portats a una obaga més enllà de les trinxeres. Allà troben els amics de Mollet que cercaven: “en Llavina, Plantada, Bru, Gassó i altres més com també uns quants de Caldes”. Els fan entrar a una “xavola” on hi ha la comandància de l'exèrcit republicà. Després d'un curt interrogatori són confinats, sols cadascun d'ells, a d'altres dependències on passa tot el dia i no els donen menjar. Mayolas, ja adormit, és cridat en plena nit i portat a un camp d'oliveres, on retroba en negra nit la resta de soldats catalans i arriba un dels moments crítics de la narració: “Sento soroll de fusells, em tombo i de fet a unes quantes passes hi havia un grup d'homes armats. Un d'ells donava ordres en veu baixa que nosaltres no podíem precisar: el silenci esdevingué paorós, el grup es feu més compacte, tremolàvem de fred i de por, ens petaven les dents. Allò què era? Ens volien eliminar per escarment”.

Mayolas, amb el seu atreviment, demana què passa i rep per resposta un cop amb una pistola al mentó que el fa caure a terra. Els fusells es carreguen i el grup pensa que és el seu final. In extremis un “Alto!” de fons d'un ofi-

cial d'enllaç fa que segons abans de ser afusellats els deixin d'apuntar. Tots ells viuen moments que mai oblidaran.

Després d'això, els 12 membres del grup són portats en camió cap a una zona de trinxeres i de batalla més encesa on els són entregades les pertinences i se'ls fa un segon interrogatori. En el moment que li demanen a Mayolas si pretenia passar-se a l'enemic ell respon: “Para pasarse al enemigo los catalanes no teníamos que hacer tan largo viaje. La frontera la tenemos cerca, así es que ustedes saquen la conclusión”. Després de l'interrogatori el grup és portat a un altre espai, on junts i amb molt de fred (recordem que era 21 de desembre) no acluquen l'ull en tota la nit: a partir d'aquell moment els havi- en enquadrat en un batalló de càstig i intuïen que les passarien molt magres.

Així acaba la primera carta, que tracta sobretot del que els passa per ser catalans al front de Madrid a 12 joves vallesans i que té com a moment culminant quan són a punt de ser afusellats i la posterior “missió obligada de treballs forçats i perillosos entremig de les dues línies de foc”. La segona carta és conseqüència de la primera, i l'escriu només una setmana després. Va dirigida a la seva família i el fil narratiu tracta únicament com un jove molletà amic seu, en Josep Plantada¹¹, és mort a les trinxeres just al seu costat. “Pares: la present és per asabentar-vos de que estic bé de salut, creient de que vosaltres us trobeu sans i bons. En aquesta carta que, per cert és un xic llarga, us haig de notificar una trista nova. No sé jo quasi com explicar-vos-la i tindre el coratge per recordar-la i escriure. La trista nova que aixís podem anomenar recau precisament damunt del més preuat amic

¹¹ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 179 (Vicenç Plantada: 4). Josep Plantada Salas, de la lleva del 1938 igual que Pere Mayolas, tenia 22 anys quan mor al Jarama. Nascut a Granollers i resident a Mollet, era impressor.

Figura 7. Fotografia de Pere Mayolas Borrell, setembre de 1998

i company –Plantada– que en pau reposi. Sí, pares meus, al Plantada me l'han mort!"

Al batalló de càstig els toca obrir noves trinxeres a molts pocs metres del bàndol feixista. De fet, estan tan a prop que fins i tot parlen entre ells. Des del front estant, Mayolas pensa en la injustícia del què els passa i diu el següent: "Si mai torno al vostre costat penso escriure quelcom de lo succeït per tindre present la bestiesa que ací a Espanya s'està fent avui amb el beneplàcit de França, Anglaterra i d'altres més, com la nul·litat de la societat de nacions".

La narració segueix explicant que el dia 15 de febrer -tres dies abans d'escriure la carta-, treballava a les trinxeres amb un pic i una pala –sentint sempre a prop seu trets i morters– amb dos molletans més: en Joan Bonvilà (de can Mollet) i en Josep Plantada. Plantada li demana a Mayolas que el rellevi i quan

estan fent el canvi se sent el tret d'una bala. Plantada cau a terra i quan intenten alçar-lo "la meua mà es posà al seu cap, amb un crit esgarriós la vaig treure xopa d'una cosa calenta i llefiscosa: era la sang de l'amic que li brollava del cap i amb regalims clatell avall". Mayolas queda afligit pel que acaba de passar amb qui per ell era "quasi un germà": plora però el fan continuar treballant mentre s'enduen el cos de l'amic. Agafa el casc del caigut i hi veu que la bala li ha travessat el cap ja que el casc tenia dos forats. Els soldats estan abatuts i tenen la certesa que d'aquesta situació no en sortiran vius. És en aquest moment quan Mayolas parla directament a la seva mare, a qui estima amb devoció pel que es desprèn de les cartes, i recorda moments de la infantesa i de la seva joventut a Mollet com quan retornava de la fàbrica i parlava amb ella de coses diverses i dels telers.

Mentrestant, el company Plantada ha estat portat a l'Hospital d'Arganda sense saber encara si és mort. Mayolas ho demana als superiors, intenta saber si el podran enterrar al cementiri i una de les respostes és ben punyent: "Los fascistas catalanes como vosotros no merecéis una sepultura". És molta la ràbia que s'endevina en aquest moment de la narració i es plasma en una frase definitiva, que demostra que en els moments més difícils encara hi ha esperança de sobreviure i tirar endavant: "Tinc por, vull viure, sóc jove i haig de tornar a casa meua a veure els meus i la tan enyorada i estimada terra que m'ha vist néixer i fet home". Aprofita en aquest moment per explicar la duresa de la vida a les trinxeres: mengen poc, treballen moltes hores i tota la nit per no ser vistos, i fa dos mesos que no els han deixat canviar de roba.

Finalment la carta acaba amb la confirmació que el molletà Josep Plantada havia mort a les 9 del matí del 16 de

febrer de 1938¹² i que va ser enterrat en una “bassa de calç”.

Les darreres paraules són per als seus pares: “Ara espero que vosaltres sabreu complir, envers aquest desgraciat pare que ha tingut la dissort de perdre l’únic fill, el seu puntal per al dia de demà; deixeu-l’hi llegir si vol, així tot sol se’n farà més càrrec”. I un final que resumeix el dolor del moment d’una família molletana treballadora de l’època amb dos dels seus tres fills al front: “Em trobo sol, no obstant haver-hi altres amics, però aquest era com un germà. No patiu per mi, doneu records als amics. Em despedixo de vosaltres amb un bes i un abraç extensiu al germà petit Ton, records pel germà Andreu quan us escrigui des del front d’Aragó”.

1939 o l’ideal que mai més va ser

32

“La ciutat d’ideals que volíem bastir” del poeta Màrius Torres –que va escriure des del sanatori de Puigdoleña, al Vallès Oriental– era la ciutat que una generació havia volgut construir. Una generació que s’havia cregut lliure. La primavera de 1931 va portar les llibertats més bàsiques i amb elles els anhels de voler una societat més justa, més lliure, més culta. I aquell 1931 els nostres dos memorialistes tenien 17 i 14 anys. Eren joves que s’havien de menjar el món. I com ells tota una generació de joves catalans i molletans als quals una guerra de tres anys, l’exili, o l’empresonament, els van canviar la vida. Eren massa joves per merèixer un destí tan tràgic.

Aquesta generació de joves molletans –les famílies dels quals treballaven al tèxtil o eren pagesos– va ser desdibuixada per una guerra i per una duríssima postguerra. Ells havien vist com arribava la llibertat amb una República que, amb els seus encerts i els seus errors, els obria possibilitats de tirar endavant. Van viure a Mollet l’ebullició de la vida cultural, esportiva, política i social. Els càlculs són esfereïdors: d’una població de poc més de 6.000 persones el 1936, hi va haver més de 400 mobilitzats per a la guerra. D’aquests, 107 van morir al front. Molts més van ser a camps de concentració i alguns d’ells van patir presó, exili o mort posterior.

En aquests dos casos van retornar dels seus respectius empresonaments, però, van tornar a ser lliures altra vegada? Segurament no. Segur que, sent en un lloc o un altre sempre van ser combatents, sempre van sentir-se estranys, com tants joves de la seva edat. L’exili interior a què es va abocar tota una generació va ser nefast. Amb el seu exili hi va haver molts anys de silenci, que ara contribuïm a trencar amb la publicació d’aquest article i amb la possibilitat de la lectura dels seus escrits a internet <http://www.aramollet.cat/dos-molletans-al-front>

L’ideal que van tenir al seu cap en Francesc i en Pere, aquests dos joves molletans que un dia van marxar cap al front, no deixa de ser el mateix ideal de justícia i de canvi que avui impregna bona part de la nostra joventut. També per a ells, un dia serem lliures.

¹² ARCHIVO DE LA GUERRA CIVIL AYUNTAMIENTO DE ARGANDA DEL REY. A l’arxiu consta que José Plantada Salas, del 438º Batallón 110ª Brigada Mixta 2ª Compañía. Frente de Arganda, mor el 16 de febrer de 1938. És enterrat al Patio de San José, fila 21, sepultura 3.